

П. В. Михед (Київ)

УДК 929ШЕВЧЕНКО+82-95(47)“1840/1861”

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В РОСІЙСЬКІЙ КРИТИЦІ (1840–1861)

Реферат. У статті проаналізовано критичні відгуки про поезію Т. Шевченка в російській періодиці (1840–1861), а також полеміку щодо художньої вартості його поезії та долі української мови. Відгуки російської критики характеризуються широким спектром рецепції: від цілковитого заперечення таланту поета і сумнівів у доцільності створення поезії українською мовою взагалі до захопленого поцінування його унікальної творчості. Т. Шевченко на повний голос заявив про існування народу, що має свою відмінну історію, свою мову, оригінальну фізіономіку. В обговоренні російської критики у статті виділені три головних тематичних кластери. Визнання поетового таланту супроводжується обговоренням питання про ставлення до української мови, зіставленням поезії Шевченка з творами російських (Пушкін) і зарубіжних (Шекспір, Гете, Байрон, Міцкевич) поетів. Негативно щодо поезії Шевченка висловився В. Бєлінський, який спостеріг у поемі «Гайдамаки» лишень “віль-гарні слова й вирази”: “... тут гарно лаються, б’ють і ріжуть”. З іншого боку, критика акцентувала увагу на народному характері творчості Шевченка, називала його “першим народним поетом нашого часу” («Северная пчела»). Чимало уваги критики приділяли російським перекладам поезії Шевченка, серед його перекладачів були Плещеев, Михайлов, Мей та інші.

Поезія Т. Шевченка та її сприйняття – біля самих витоків сучасного українсько- російського культурного й соціально-політичного дискурсу, що й визначає важливість і актуальність досліджуваної проблеми.

Ключові слова: Кобзар, критика, переклад, Тарас Шевченко, мова.

Проблема рецепції творчості Шевченка і її гуманітарного резонансу була предметом уваги шевченкознавства

протягом усього ХХ ст. Досить згадати імена І. Свенцицького [31], П. Филиповича [38], В. Шубравського [40], окремі статті М. Павлюка. Однак саме останнім часом спостерігаємо справжній прорив у цій сфері. У 2009 році побачило світ видання, упорядником якого є В. Іскорко-Гнатенко [37], де вперше, нехай і в неповному обсязі, зібрані критичні праці російських (і не тільки) літераторів, надруковані за життя поета. Також вийшов перший том антології «Тарас Шевченко в критиці» [36] з розлогою вступною статтею Г. Грабовича, що претендує на репрезентацію всієї повноти критичних відгуків у слов'янському світі, викликаних творчим доробком і власне постаттю Шевченка. Зрозуміло, що це вможливило осягнення складної картини не лише інтерпретації Шевченкової спадщини, а й дозволяє збагнути процес її впливу на формування національної самосвідомості українства і водночас реакцію на цей процес російської суспільної думки, оскільки, як відомо, література в Росії була трибуною вираження цілого комплексу розмаїтих гуманітарних ідей.

Критичний відгук російської думки про Шевченка має широкий спектр: від цілковитої негачії до захоплення та високих оцінок його поезії. Однак варто наголосити, що під прицілом критиків були не лише поетичні достоїнства, а й низка гуманітарних проблем, актуалізована поетичним генієм Шевченка. На сцену тодішньої історії народ виходив з небуття зі своїм неповторним обличчям, гірким і великим минулим, зі своєю мовою, що до цього жила лише в народній пісні, водевільних народних драмах і сміховинах Котляревського. Уже була відспівана на різні лади, у різних редакціях тризна за Україною Гоголем у повісті «Тарас Бульба», зокрема “несвідомої, але геніальної спроби утворити літературний епос”, репрезентувати історію цілого народу (В. Сиповський). Молодість нації, войовниче та звитяжне минуле, високе лицарство, в якому домінує не здоровий глузд, а нерозсудливість молодості, боротьба за віру, трагедія роду-народу (рід Бульбенків загинув), причина якого, не в останню чергу, самознищення – ось головні історіософські формули повісті Гоголя. Усе в минулому, народні пісні – єдине, що залишилося; “для Малороссии все и поэзия, и история, и отцовская могила”, та вони – “надгробный памятник былого”, “камень с красноречивым рельефом, с исторической надписью” (М. Гоголь).

І на очах усіх, крізь цей камінь, проростає могутнім і плідним пагоном Шевченкова поезія, яка дає нове життя народові, нову надію на самобутній шлях. Вона стала тим збудником національного відродження, “ким зайнялось і запала-ло” (Є. Маланюк). Тому історія літературної рецепції поезії Шевченка має більш масштабний замах, відображаючи процес формування нового дискурсу українсько-російських взаємин, охоплюючи екзистенційні основи відроджуваного національного буття народу.

Російська критика, розмірковуючи про поезію Шевченка, виокремила і в такий спосіб виявила зацікавленість трьома основними її темами. Поряд з визнанням таланту поета увагу критиків привернули питання ставлення до української мови, а також порівняльного підходу до поезії Шевченка та спроби зіставного аналізу її з визначними явищами передовсім російської літератури (Пушкін) і видатними представниками літератури світової (Гете, Байрон, Міцкевич і навіть Шекспір). Російська критика в баченні та оцінках поезії Шевченка не була односпайною, що можна пояснити двома факторами: ідеологічним спрямуванням часописів і етнічним походженням критиків, адже вихідці з України, як правило, більш прихильно ставилися до поезії Шевченка й високо поцінювали її достоїнства. Саме вони здебільшого вдавалися до порівнянь із класиками світової літератури, що інспірувало критичні ескапади питома російських критиків 1860-х років.

Перші російські рецензенти «Кобзаря» наголосили на оригінальності й неповторності поезії Шевченка: “У віршах п. Шевченка багато вогню, багато почуття глибокого; скрізь дихає в них палка любов до вітчизни. Його картини правдиві щодо натури і сяють яскравими, живими барвами. Узагалі, в авторові цих малоросійських віршів видно талант непідробний”¹ [21, с. 839]. Одночасно висловлене і неприховане невдоволення тим, що поет звертається до української мови, “калічить думку і російську мову, підроблюючись під хохлацький лад!” [17, с. 837]. Інший критик із сумом додав: «Шкода тільки, що ця книга [“Кобзар”. – П. М.] не може бути прийнята нашою літературою, що ці вірші не російські, що вони писані особливим провінційним наріччям, яке незрозуміле для біль-
¹ Тут і далі переклад з рос. м. наш. – П. М.

шості наших читачів» [33, с. 14]. Навіть тоді, коли критик високо оцінив вірші Шевченка, які “вражають своєю простотою, грацією і почуттям”, він не втримався від поради “розповідати про свої відчуття російською; тоді б квітки його, так називає він вірші свої, були пишнішими, духмянішими, а головне – міцнішими” [18, с. 403].

Критики (уперше ім’я Шевченка з’явилося в пресі 1839 р.) [14, с. 58, 59] наголосили на зв’язку його лірики з народною поезією, “народним піснеспівом”. Його вірші сприймали як “народні пісні й легенди малоросіян”. І цей вектор рецепції спрямовує на думку, яка виправдовує і підтримує звернення поета до рідної мови: “... а якщо п. Шевченко виріс у Малоросії, і якщо його поставила доля в таке ставлення до мови, якою ми пишемо і спілкуємося, хіба він не може висловити нею своїх почуттів? Якщо з дитинства його уявлення вбиралися у форми південного наріччя, то невже для цього потрібно заковувати талант у землю? Невже ...”. Водночас В. Белінський був упевнений у тому, що вірші Шевченка, зрозумілі “кожному малоросіянину, безсумнівно, принесуть найбільшу користь південноросійським простолюдинам – читачам”² [6, с. 24]. Розмова про поезію Шевченка в російській критиці виходить за суто літературні межі, виявляючи живий інтерес до України та її своєрідного профілю, її історії, пісенної творчості, де віддзеркалилися подвиги «Палія, Богдана Хмельницького, наїзди Запорожців на Крим», походи “завзятців наших на дальньою Синопу і Трапезунд”. Рецензент «Маяка» стверджував, що

² Авторство В. Белінського було встановлено В. Спірідоновим [34], але поставлене під сумнів Ю. Оксманом [28, с. 567–568], який спростував докази В. Спірідонова про належність цієї статті перу В. Белінського, оскільки, з погляду Ю. Оксмана, “різко протирічила решті висловлювань Белінського про нову українську літературу взагалі і твори Шевченка зокрема” [28, с. 567]. Однак укладачі повного зібрання творів критика [див.: Белинский В. Г. Полное собрание сочинений: в 13 т. – М., 1953–1959] думку В. Спірідонова взяли до уваги. Пізніше точку зору укладачів підтримали І. Басс [5] і Ф. Приймак [30], яка стала загальноприйнятною, хоча головний аргумент Ю. Оксмана не було спростовано. Див. про це також працю В. Шубравського [41].

твори з «Кобзаря» “написані цілковито в національному дусі: сповнені почуття, непідробної грації й простоти”. Національну виразність рецензент убачав і в малюнку В. Штернберга, який зобразив кобзаря, народного співця України, і порівняв його з бардами, менестрелями, труверами, редерейками, трубадурами й міннезінгерами – співцями з європейських земель [22, с. 94]. Природно, що в критичних виступах виникло порівняння і з російською поезією [8]. В іншому відгуку, розмірковуючи над поемою «Гайдамаки», рецензент зауважив: «Його “Гайдамаки” – твір, просякнутий думкою і почуттям, дихає непідробним натхненням і виблискує іскрами живої, різноманітної і палкої фантазії. Якби “Гайдамаки” були написані російською мовою, то цю поему можна було б віднести до числа найкращих російських поем» [12, с. 312–313]. А. Антипенко (О. Корсун), перераховуючи першість української літератури (Квітка-Основ'яненко, Шевченко, Гребінка, Могила, Галка), не бачив навіть підстав їх “порівняти з якою б то не було російською книгою, хоч би й десяти томною, за винятком дуже небагатоох” [1, с. 73]. Критика етнічних українців часто має полемічний характер і спрямована проти тих російських критиків, які допускали кпини щодо української мови. М. Тихорський, рецензуючи «Молодик», розмірковував: “Що ж торочать про Шевченка наші журнальні аристархи? Є люди – сліпі кроти, які, не маючи можливості справедливо оцінити високі достоїнства його творів, тому що не розуміють мови, якою Шевченко пише, не хочуть, одначе, і думати про це, і не забувають очорнити несправедливою критикою ці твори через одну лишень недолугу думку, що не слід писати малоросійською ...” [див.: 11, с. 6]. Важливо те, що поезія Шевченка була опертям і аргументом українським письменникам заявити про права української літератури в загальноросійському літературному процесі. І вже в рефлексіях над українськими виданнями звучить упевненість у великому потенціалі українського слова і великих надіях на майбутнє. Критик віддав перевагу українській поезії, уміщеній на сторінках альманаху «Ластівка»: «... третина віршів “Ластівки” прекрасна, тоді як у російських альманахах ми давно не спостерігаємо і десятої частки таких». Серед творів поетів, надрукованих в альманасі, – і поезії Шевченка. О. Афанасьєв-Чужбинський, високо оцінюючи вірш «На вічну пам'ять Кот-

ляревському» і уривок з поеми «Гайдамаки», виказав своє захоплення майбутнім твором: “Уявляю, що це буде за поема! Степ, могили, Дніпро, ліси, козацтво!.. Ляхи!”. І прорвався нетерпінням: «О, братику, пиши швидше свого “Гайдамака”, пиши та дай і мені послухати козацької розмови!..» [3, с. 455].

Навесні 1842 року в «Отечественных записках» з’явився відгук В. Белінського про поему «Гайдамаки». Якщо перша репліка пройнята співчуттям до Шевченкової музи, що, імовірно, і не належить його перу, то в цій рецензії відомий критик уперше виказав неприйняття не лише «Гайдамаків», але й “подібного роду творів”, що “видаються тільки для задоволення і повчання самих авторів, іншої публіки в них, мабуть, немає” [7, с. 172]. Що ж до поеми Шевченка, то критик побачив у ній “надмір найбільш вульгарних і базарних слів та виразів”: вони “позбавлені простоти вигадки й оповіді, сповнені химерниками і замашками, що притаманні всім поганим книгам”. У підсумку своїх міркувань він подав таке: “Вони незрозумілі простому народові і не мають у собі нічого з ним симпатизуючого”. Критик побачив у поемі лишень те, що “тут добре лаються, п’ють, б’ють, палять, ріжуть; ну, звісно, в антрактах кобзар (бо без кобзаря яка ж малоросійська поема!) співає свої натхненні пісні, без особливого смислу, а дівчина плаче, а буря гомонить” [7, с. 172–173].

З окремими тезами статті В. Белінського на сторінках «Маяка» полемізував К. Калайденський. Він заперечив твердження про неспроможність української мови, резонно покликаючись на думку самого В. Белінського про користь подібної літератури для простолюду, зауваживши на значній популярності серед українців творів, написаних народною мовою: “... усі українці окрилені палкою любов’ю до рідної мови і радісно зустрічають кожний новий твір цією мовою”. Невипадково твори Квітки-Основ’яненка, Гребінки, Галки, а також «Кобзар» Шевченка “розкупували до останнього екземпляра” [15, с. 137]. Критик навіть наполягав на тому, щоб російською мовою прізвище Шевченка відмінювати за правилами українського відмінювання і вказував на помилку в написанні імені Яреми, яке В. Белінський прописував у кличній формі

«Яremo». Висновок К. Калайденського не менш категоричний: «О. З. ... не мають знань у малоросійській мові і знають вельми погано історію цієї мови й України» [15, с. 137].

На сторінках «Москвитянина» доволі переконливо прозвучала думка Ф. Кітченка. Висловивши критичні зауваження на адресу видавців і літераторів, які тоді писали українською мовою, де «правопис ще не узагальнився», що призвело до великої кількості помилок при друці, рецензент водночас зауважив: «Якщо словесність є представницею народного духу, моралі, звичаїв і дій, то в цьому сенсі подібний твір, яким є «Гайдамаки», – справді народний. Спробуйте передати його якоюсь іншою мовою, він утратить половину своєї вартісності; залишаються тільки портрети і діяння, тобто загальнолюдське, усе інше – зникне. Мова завжди буде єдиною перешкодою: бо вона утворюється за духом народу; чим оригінальніший народ, тим своєрідніша його мова» [16, с. 242–243].

О. Бодянський, висловлюючи міркування з приводу видання «Гамалії», ремствував, що книга вийшла «чумаркою», і пророкував: «Ну та не вічно ж бути йому під москалем!». А потім значуще звернувся до Шевченка: «... повадарю усіх нас» [25, с. 31].

Хвилю критики викликала російськомовна поезія Шевченка, зокрема поема «Тризна». За словами оглядача «Современника», у цих віршах «... самі малоросіяни не знайшли й ознаки того таланту, яким захоплювалися колись», і це в той час, коли «ревні прибічники таланту п. Ш-ка ... ставлять його малоросійську поезію вище поезії Пушкіна» [29, с. 295–296]. Іронічним був і відгук «Литературной газеты», а оглядач «Отечественных записок» подивувався, чому «Тризна» не з'явилася на сторінках альманаху «Молодик», бо вірші ці – саме українські. Негативні рецензії двічі надрукувала «Северная пчела» (29.04.1844 р. і 22.06.1844 р.).

У той час, коли поет перебував у засланні, критика не згадувала його імені, обмежившись поодинокими споминами (наприклад, Куліш в епілозі до «Чорної ради» або Марко Вовчок у рецензії на «Народні оповідання»).

Дискусії навколо спроможності української літератури й естетичної цінності поезії Шевченка поновилися після по-

етового повернення із заслання. О. Пипін у статті, уміщеній у чеському часописі, висловив переконання, що поезія «Гайдамаків» «рівняється глибиною чуття і чудовими поетичними образами з найкращими народними творами Пушкіна і Міцкевича» [див.: 10, с. 208]. Високу оцінку поезії Шевченка подано в «Санкт-Петербургских ведомостях» (1859. – 20.12. – № 278), де мова йде про нове видання творів поета: «Талант українського поета належить до тих незвичайних явищ, котрі вражають своєю окремішністю від усіх однорідних явищ у минулому і тривалий час не матимуть нічого собі подібного в майбутньому». «Северная пчела», інформуючи про вихід книги поезій Шевченка, назвала його «першим народним поетом нашого часу», зазначивши: «Кожний рядок його думи і пісні говорить розуму й серцю українця про те, що славний народ український любив, любить і, звісно, ніколи любити не перестане» [32].

На початку 1860 року вийшов перший нарис біографії Шевченка, автор якого із симпатією ставиться до поета, до української літератури, зауваживши, що «політичні обставини України були більш важкими, аніж північних братів». Що ж до Шевченка, то, на думку автора, «ім'я його з любов'ю і повагою промовляється всіма, кому дорога Малоросія» [35, с. 97].

Вихід «Кобзаря» 1860 року викликав до життя цілу низку рецензій і оглядів, у яких визнання таланту Шевченка стало незаперечним. Критик часопису «Семейный круг» визнав поета «геніальним», серед іншого відзначивши: «Немає в Малоросії жодного порядного кутка, де ім'я творця «Кобзаря» не вимовляли б з повагою і глибокою любов'ю, у народі співають його пісні» [24, с. 249].

Показове для цього часу розуміння поезії Шевченка виказав М. Добролюбов, для якого українська література була тим явищем, якому «ніхто не відмовить у визнанні». На його думку, Шевченко – «поет цілковито народний, такий, якого ми не можемо вказати в себе. Навіть Кольцов не йде з ним у порівняння, тому що образом своїх думок і своїми устремліннями інколи віддаляється від народу. У Шевченка – навпаки: усе коло його ідей і співчуття перебуває в цілковитій відповідності зі смислом і устроєм народного життя. Він вийшов з народу, жив з народом і не тільки думкою, але й обставинами життя був з ним міцно і кривно пов'язаний» [13, с. 100].

М. Костомаров у рецензії на «Кобзар» зауважив: "... Шевченко належить до першокласних поетів слов'янського світу. Його місце поряд з Міцкевичем і Пушкіним". Науковець одним з перших наголосив на міжнародному значенні поезії Шевченка: "... великорос і поляк, і німець, і француз, якщо тільки в нього є поетичне чуття і тепле любляче серце, не залишиться осторонь впливу поезії Шевченка" [23, с. 46].

М. Михайлов, осмислюючи поезії Шевченка, застерігав Куліша від проголошення "усесвітніми геніями" Квітку-Основ'яненка і Шевченка, але зі щирим почуттям подав біографію останнього, покликаючись на лист самого поета до редактора «Народного чтения» та аналіз окремих творів («Перебендя», «Катерина», «Наймичка»).

Натомість невідомий рецензент «Светоча» критично поставився до сучасного стану української літератури, уважаючи, що вона є лише «розвитком мотивів народної пісні», а Шевченка хоча й назвав "геніальним обдаруванням", однак тільки "продовжувачем, відтворювачем народної пісні" [19].

Найповніший прижиттєвий огляд доробку Шевченка належить перу Д. Мордовцева, що з'явився на сторінках «Русского слова» [27]. Тридцять років критик назвав "епохою відродження" в історії України, "початком самодіяльності пробуджених сил", "початком моральної емансипації". На тлі діячів того часу Шевченко бачиться "окремою особою, особистість ця видається якось особливо рельєфно". Шевченко "був першим, хто змусив нас сумувати неусвідомленою тугою і серйозно замислитися над багатом чим", першим, хто почав "уводити в поезію стихію народності" [27].

Російська критика зауважила і на перших перекладах творів Шевченка. Зрозуміло, що російський читач, який ознайомлювався з його поезією в перекладах, не міг уповні збагнути глибину й масштаб її впливу на українську аудиторію. Надалі проблема нерозуміння національної рецепції стане ще виразнішою в російському баченні Шевченкової поезії. Переклади виявилися неспроможними конгеніально передати весь потенціал поезії Кобзаря, заснований на національному художньому коді. Цю проблему не знято з порядку денного і сьогодні [26].

Першу рецензію на переклад О. Плещеевим «Наймички» було вміщено на сторінках «Санкт-Петербургских ведомостей». Високо оцінивши російський переклад, рецензент навіть зауважив, що той іноді вивищується над оригіналом. Адже, на переконання рецензента, в «обдаруванні п. Шевченка немає якоїсь особливої, титанічної величі. Та й у малоросійській мові наразі немає засобів, за допомогою яких ця мова могла б бути зняряддям якогось могутнього творчого задуму». «Бути найбільшим представником малоросійської літератури не означає ще бути скільки-небудь значним представником не тільки світової, але й навіть і російської літератури». Співчуття, з яким читаюча публіка поставилися до поезії Шевченка, а також її подальшу приголомшливу популярність, автор пояснив причинами, що «стоять вище будь-яких літературних інтересів».

На думку М. Новоспаського, «більша частина перекладів (за винятком «Івана Підкови» в перекладі п. Михайлова і двох-трьох перекладів О. Плещеева і п. Мея) надзвичайно слабка» [4].

Натомість рецензент «Светоча» позитивно оцінив переклади О. Плещеева й Л. Мея, що «вирізняються художньою простотою і точністю» [20]. У рецензії, уміщеній у «Русском инвалиде», Я. Т. [Я. Турунов. – П. М.] закинув перекладачам утрату «малоросійського елемента»: «такі вірші могли би бути в зібранні пісень Беранже, перекладених п. Курочкіним». Однак висновок автора дещо несподіваний: «У всьому цьому немає вини перекладачів: малоросійська поезія, як будь-яка суто народна поезія, неперекладає, і на додачу – чужа нам, людям великоруським ...» [9, с. 967].

Ряд слухних зауважень із цього приводу належить О. Афанасьєву-Чужбинському, на думку якого «переклади більш чи менш слабкі, а слабкіші переважно там, де українського козака перероблено у хвацького великоросійського молодця, або де гіркий гумор відливається у форми простонародної російської говірки». О. Афанасьєв-Чужбинський навіть навів низку прорахунків перекладачів, які не змогли адекватно передати образи Шевченка. До позитивів видання М. Гербеля рецензент відніс видрук автобіографії і списку творів поета. О. Афанасьєв-Чужбинський у відгуку зауважив на виході журна-

ду «Основа», на тому, що російські переклади “навіть чи зможуть дати нам про нього [Шевченка. – П. М.] повне розуміння” [4, с. 40].

Прижиттєва критика поета сформулювала такий комплекс проблем, який з різною актуальністю поставатиме в російському літературознавстві та в перекладацькій практиці наступних епох. При цьому важливо наголосити, що прижиттєва російська критика зовсім не помітила соціального пафосу поезії Шевченка, який зростав з огляду на розвиток таланту поета, що в певний момент став визначальним фактором популярності його поезії.

Критика цієї епохи заклала підвалини модерного українсько-російського культурного і соціально-політичного дискурсу, у якому виразно означені претензії на самобутній національний розвиток України. Уже в середині 1860-х років він утілиться в модальності формули “ще не вмерла Україна”, а під кінець століття прозвучить “в пам’ять столітніх відродин української народності” у Франковій упевненості “Ще не вмерла і не вмере!”. Бо, як виявилось, саме поезії Шевченка судилося визначити екзистенціальні основи буття нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антыпенко А. А. Как думают областяне, Маяк, 1842., т. 3., кн. 6, гл. 1: Словесность.
2. [Афанасьев]-Чужбинский А. Ластовка, собрание сочинений на малороссийском языке, СПб., 1841, 382 с., Москвитянин, 1841, кн. 10, ч. 5, отд. 5: Критика.
3. Афанасьев-Чужбинский А. Основа. Южнорусский учено-литературный вестник № 1й, Русское слово, 1861, т. 2, № 1, отд. 2: Русская литература.
4. Афанасьев-Чужбинский А. Кобзарь Тараса Шевченка в переводе русских поэтов, СанктПетербургские ведомости, 1860, 22 дек., № 279.
5. Басс І. І. В. Г. Белінський і українська література 30–40х років ХІХ століття, К., 1953.
6. [Белинский В. Г.] Кобзарь Т. Шевченка. – С.Пб., в тип. Е. Фишера, 1840, 114 с. Отечественные записки. – 1840, № 5, отд. 6: Библиографическая хроника. Русская литература. Русские книги.
7. [Белинский В. Г.] Гайдамаки. Поэма Т. Шевченка, С.Пб., в тип. А. Сычева. Белинский В. Т. Полное собрание сочинений: в 13 т., М., 1955, т. 6.

8. Библиография. Литературная газета, 1841, 24 мая, № 56, с. 225–226.
9. Библиография. Русский инвалид, 1860, 20 ноября, № 253.
10. Богацький П. Ugrainica з журналу «Casopis Ceskeho Museum» від початку його існування по 1926 рік (1827–1925) Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка, 1927, т. 146.
11. [Бурачек С., Калайденский К.] Молодык на 1843 год. Украинский литературный сборник, издаваемый И. Бецким. Ч. 2, X., 1843, Маяк, 1844, т. 13, кн. 25, гл. 4: Критика. Новые книги.
12. Гайдамаки. Поэма Т. Шевченка. С.Пб., 1841. Литературная газета, 1842, 12 апр., № 15.
13. Добролюбов Н. А. Кобзарь Тараса Шевченка. Коштом Платона Семеренка, СПб., 1860 Современник, 1860, Т. 80, № 3, отд. 3: Современное образование.
14. Жур П. Труды і дні Кобзаря, К., 2003.
15. Калайденский К. Еще вот как думают областяне, Маяк, 1842, т. 6, кн. 12, гл. 4: Критика.
16. Китченко Ф. Два слова собратам по прочтении поэмы г. Шевченка: Гайдамаки, и присловье Москвитянину, Москвитянин, 1843, кн. 11, ч. 6: Критика.
17. Кобзарь Т. Шевченка, С.Пб., в тип. Е. Фишера, 1840, Сын отечества, 1840, т. 2, кн. 4, отд.: Критика и библиография. Современная рус. библиогр. книга 1840 года.
18. Кобзарь Т. Шевченка, С.Пб., в тип. Е. Фишера, 1840, с картинкой, раб. Штернберга, Северная пчела, 1840, 7 мая, № 101, отд.: Рус. лра и музыка.
19. Кобзарь Тараса Шевченка, С.Пб., 1860, Светоч, 1860, кн. 3, отд. 3: Критическое обозрение, с. 55–69.
20. Кобзарь Т. Шевченко в переводе русских поэтов, С.Пб., 1860, 204 с. Светоч., 1860, кн. 8, отд. 3.
21. Кобзарь Т. Шевченка. С.Пб., в тип. Е. Фишера, 1840. Литературная газета, 1840, 4 мая, № 36.
22. Корсаков П. Кобзарь Т. Шевченка. С.Пб., в тип. Е. Фишера, 1840, Маяк, 1840, т. 2, ч. 6, гл. 4.
23. Костомаров Н. Кобзарь Тараса Шевченка. 1860, Отечественные записки, 1860, т. 129, № 3, отд. 3: Русская литература.
24. Крутойрченко [Блюмер Л. П.]. «Кобзар» Тараса Шевченко. 1860. С. Петербург. (С портретом автора), Семейный круг, 1860, 25 февр., № 8.
25. Бодяньский О. [Лист від 9.07.1844 р.], Листи до Шевченка, К., 1962.
26. Масленникова Н. В поисках единства. Заметки на полях хроники XV Международного съезда славистов, Сацьялогия. Социология. Sociology, 2013, № 3, с. 139–141.
27. Мордовцев Д. Кобзарь, Тараса Шевченка. Коштом Платона Семеренка, С.Пб., 1860, Русское слово, 1860, кн. 6, отд. 2: Критика, с. 37–71.

28. Оксман Ю. Г. Летопись жизни и творчества В. Г. Белинского, М., 1958.
29. Плетнев П. А. Тризна. Т. Шевченка. На память 9 ноября 1843 г., Современник, 1844, т. 34, кн. 6.: Новые сочинения.
30. Прийма Ф. Я. К спорам о подлинных и мнимых статья и рецензиях В. Г., Русская литература, 1960, № 1, с. 113–130.
31. Свенціцький І. Шевченко в світлі критики і дійсності, Л., 1922.
32. Северная пчела, 1860, 26 янв., № 21.
33. [Сенковский О.] Кобзарь Т. Шевченка., С.Пб., в тип. Е. Фишера, 1840, Библиотека для чтения, 1840, т. 39, отд. 6: Лит. летопись. Апрель 1840. Новые книги.
34. Спиридонов В. С. Неизвестная рецензия Белинского о «Кобзаре», Литературная газета, 1939, № 13.
35. Тарас Григорьевич Шевченко. (Библиографический очерк), Иллюстрация. Всемирное обозрение, 1860, т. 5, 18.02, № 107.
36. Тарас Шевченко в критиці, К., 2013, т. 1. Прижиттєва критика (1839–1861).
37. Тарас Шевченко у прижиттєвій критиці (1839–1861). Бібліографія. Матеріали. Навчальний посібник / упоряд. В. ИскоркоГнатенко, К., 2009.
38. Филипович П. Забуті рецензії сорокових років на Шевченкові твори, Україна, 1930, № 3–4, с. 72–80.
39. Шевченко в оцінці В. Белінського: припущення і дійсність, Українська мова і література, 1988, № 3, с. 10–15.
40. Шубравський В. Є. Прижиттєва критика, Шевченкознавство. Підсумки і проблеми, К., 1975, с. 9–29.
41. Шубравський В. Шевченко в оцінці В. Белінського: припущення і дійсність, Українська мова і література, 1988, № 3, с. 10–15.

Михед П. В.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В РУССКОЙ КРИТИКЕ (1840–1861)

Статья посвящена изучению проблемы рецепции творчества Т. Шевченко в русской критике (1840–1861). Отклики русской критики имеют широкий спектр: от полного отрицания таланта поэта и сомнений в целесообразности создания поэзии на украинском языке до восторженных оценок его уникального творчества. Т. Шевченко во весь голос заявил о существовании народа, обладающего своей историей, языком, оригинальной физиогномикой. В дискуссиях русской критики выделены три основных тематических кластера. Признание таланта поэта сопровождается обсуждением вопроса об отношении к украинскому языку, сопоставлением поэзии Шевченко с произведениями русских (Пушкин) и зарубежных (Шекспир, Гете, Байрон, Мицкевич) поэтов. Отрицательно о поэзии Шевченко высказался В. Белинский, увидевший в поэме «Гайдамаки» лишь «вульгарные слова и выражения»: «... здесь хорошо ругаются, бьют и режут». С другой стороны, критика акцентировала внимание на

народном характере творчества Шевченко, называла его “первым народным поэтом нашего времени” («Северная пчела»). Много внимания критики уделяли переводам поэзии Шевченко на русский язык, в числе его переводчиков Плещеев, Михайлов, Мей и др.

Поэзия Т. Шевченко и её восприятие находятся у истоков современного украинско-русского культурного и социально-политического дискурса, что и определяет важность и актуальность исследуемой проблемы. (Филологические исследования, вып. 15, 2016, с. 175–188).

Ключевые слова: *Кобзарь, критика, перевод, Тарас Шевченко, язык.*

Mykhed P. V.

TARAS SHEVCHENKO IN RUSSIAN CRITICISM (1840–1861)

The article is devoted to the problem of reception of Shevchenko's oeuvre in Russian criticism (1840–1861). Responses of Russian critics have a rather wide range – from complete denial of the poet's talent, doubts in the practicability of writing poetry in Ukrainian language to the enthusiastic assessment of his unique creativity. Shevchenko was the poet who proclaimed in a loud voice the existence of his nation, which has its own history, language, and the original physiognomy. In the article the investigation of Russian criticism highlights three major thematic clusters. The recognition of the poet's talent is accompanied by a discussion of the question of the attitude to the Ukrainian language, by comparison of Shevchenko's poetry with Russian (Pushkin) and foreign (Shakespeare, Goethe, Byron, Mickiewicz) poets. V. Belinsky formulated a negative opinion of Shevchenko's poetry; he saw in the poem “Haydamaky” only “vulgar words and expressions”: “... here we have well cursing, beating and killing”. On the other hand, Russian critics focused attention on the national character of Shevchenko's works, called him “the first national poet of our time” (“Severnaja Pchela”). A lot of critical attention was paid to translations of Shevchenko's poetry into the Russian language. Among Russian translators were such well-known poets as Pleshcheev, Mikhailov, May and others.

Shevchenko's poetry and its perception are at the origins of the modern Ukrainian-Russian cultural and socio-political discourse that determines the importance and value of the problem under investigation. (Philological researches, ed. 15, 2016, p. 175–188).

Keywords: *Criticism, Kobzar, language, Taras Shevchenko, translation.*